

A Dunántúl és Kelet-Magyarország a kora rézkorban

BÁNFFY Eszter

Habár a kárpát-medencei késő neolitikum és kora rézkor nem tartozik a gyengén kutatott periódusok közé, két olyan tisztázatlan kérdést találtam, amelyre tanulmányomban megkísérlem a válaszadást.

1. Hasonlóan zajlott-e a Dunántúl rézkoriasodása a kelet-magyarországi jól ismert lassú, kontinuus átmenethez, vagy pedig ellenkezőleg, bevándorolt népcsoportoknak köszönhető, akik törést okoztak a fejlődésben?
2. Mi okozza, hogy a kora rézkor kialakulása a Dunántúlon és Kelet-Magyarországon nem egy időben történik?

Az Alföldön lezajlott átmenet a rézkorba az utóbbi évek kutatásának köszönhetően meglehetősen ismert folyamat. Kelet-Magyarország Dunántúlhoz fűzött kapcsolatait ismerjük. Éppen itt jelentkezik a probléma, ugyanis a kora rézkori Tiszapolgár kultúrával párhuzamosan a Lengyeli kultúra utolsó (festetlen) szakasza él, amely egy minden tekintetben neolitikus életformájú kultúra szerves folytatása. Ezt úgy is kifejezhetjük, hogy a kelet-magyarországi kora rézkor idején a Dunántúlon még az újkőkor tartott.

A Zala megyei mikrorégiós kutatások során több kérdés új megvilágításba került, s ennek köszönhetően legalábbis az első probléma nagy valószínűséggel megválaszolható.

A Zalaszentbalázs-szőlőhegyi mezőn feltárt település a lengyeli kultúra legfiatalabb szakaszába tartozik. A tiszapolgárral egyidejűnek ítélt település

életéről valóban egyfajta retardált neolitikus képet alkothatunk. Ugyanakkor több jel utal a lassú rézkoriasodásra is. A nagy kiterjedésű telepen belül pl. kisebb – valószínűleg nem teljesen egyidejű – településmagok keletkeztek, de a rézkori jellegű társadalom lassú kialakulására utal az állattartás szerepének növekedése, s nem utolsó sorban számos új, már a java rézkori Balaton-Lasinja kultúrára jellemző edénytípus és technika (a fekete, polírozott, grafitos kerámia) megjelenése is.

Meg lehet kockáztatni azt a feltevést, hogy a lengyeli alapokon kialakult java rézkori kultúrák – amelyekhez ezentúl a Balaton-Lasinja kultúrát is soroljuk – a sok hasonlóság mellett csupán abban különböznek, hogy minél délebbre találjuk, annál több bennük a balkáni elem. Így Budapest környékén az ottani Ludanice kultúra anyagában a Balaton-Lasinjához képest kevesebb, a kisalföldi ludanicei „magterületen” pedig már szinte semmi déli jellegzetesség nem fordul elő a kerámiában.

A Dunántúl késleltetett fejlődésére egyelőre nincs egyértelmű magyarázat. Az okok között több tényező is szerepelhetett: a viszonylag szerényebb fémművesség vagy a tagoltabb geomorfológiai adottságok.

Eszerint a rézkor kezdetén bekövetkezett melegebb és szárazabb időjárás hatott volna az alföldi kultúrákra, megnehezítve ott a földművelést, a Dunántúl magasabban fekvő, csapadékosabb és hűvösebb vidékein ez kevésbé érvényesült, ezért az itt lakók nem kényszerültek a földművelést feladva áttérni az állattartásra.

BÁNFFY Eszter
Magyar Tudományos Akadémia
Régészeti Intézet
1250 Budapest Pf. 14.